

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

doi: <https://dx.doi.org/10.22067/jgrd.2021.68480.1009>

مقاله پژوهشی - مطالعه موردی

مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال بیستم، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۱، شماره پیاپی ۳۹

واکوی اثرات ایجاد صندوق اعتباری خرد بر توسعه اشتغال پایدار مناطق روستایی (مطالعه موردی: شهرستان‌های رزن و فامنین استان همدان)

فاطمه کیانی (دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی،

دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران)

kiyani_uni@yahoo.com

یوسف قنبری (دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه

اصفهان، اصفهان، ایران، نویسنده مسئول)

y.ghanbari@geo.ui.ac.ir

صص ۷۵ - ۵۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی میزان تأثیر ایجاد صندوق‌های اعتباری خرد بر بهبود اشتغال‌زایی در منطقه و براساس مشارکت مردم محلی انجام شد. نوع تحقیق، توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده شد. ۴۶۰۹ خانوار ساکن در روستاهای شهرستان رزن و فامنین، جامعه آماری این پژوهش بودند که از طریق فرمول کوکران، ۳۶۰ خانوار به‌عنوان نمونه آماری با نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. برای سنجش روایی ابزار تحقیق (پرسشنامه) از نظرهای متخصصان و برای سنجش پایایی از آلفای کرونباخ که در حد بسیار مناسب (۰/۸۷) بود، استفاده شد. برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آماره t تک‌نمونه‌ای، همبستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغیره، آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، واریانس یک‌طرفه و آزمون توکی) استفاده شد. نتایج نشان داد، بیشترین همبستگی به شاخص‌های گسترش

کسب‌وکار در روستا و توانایی ایجاد کار و خوداشتغالی روستاییان به ترتیب با بتای ۰/۳۰۰، ۰/۲۶۴ و ۰/۲۳۷ مربوط بود؛ بنابراین راه‌اندازی صندوق اعتباری خرد باعث رونق اشتغال می‌شود و به ماندگاری خانوارها در روستا کمک می‌کند. همچنین مشارکت آنان در فعالیت‌های اقتصادی بیشتر می‌شود و در پی آن پیشرفت و آبادانی برای روستا در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی و اقتصاد اجتماعی، تولید و اشتغال سازگار با محیط‌زیست به دنبال دارد. دورنمای تداوم و گسترش این طرح‌ها در آینده با توجه به علاقه مردم به مشارکت، امیدبخش به نظر می‌رسد.

کلیدواژه‌ها: صندوق اعتباری خرد، اشتغال پایدار، شهرستان رزن و فامنین.

۱. مقدمه

اقتصاد روستایی ایران به دلایل مختلف نظیر تأمین مواد غذایی، صادرات محصولات مازاد و ایجاد فرصت‌های اشتغال، سهم مهمی در ایجاد ارزش افزوده و تشکیل تولید ناخالص داخلی کشور بر عهده دارد. از طرفی، کارکردهای اقتصادی موجود در این بخش به لحاظ تأثیرگذاری بر اقتصاد ملی با مشکلات و چالش‌های زیادی روبه‌روست که سیاست‌ها، برنامه‌ها و اقدامات اجرایی انجام‌شده در چند دهه گذشته کمتر توانسته است در رفع توسعه‌نیافتگی اقتصادی روستاها نقش داشته باشد؛ به طوری که گسترش مهاجرت روستاییان به شهرها به دلیل نبود فرصت‌های اشتغال و درآمد، از جمله چالش‌های مناطق روستایی است (امینی و زاهدی، ۱۳۹۵، ص ۳). فقر همیشه مشکلی عمده برای پیشرفت جامعه بشری بوده است (ژو و لیو، ۲۰۱۹، ص ۱) و باعث ایجاد نابرابری در جامعه می‌شود. نابرابری فاصله اجتماعی را افزایش می‌دهد و به تفکیک اجتماعی منجر می‌شود (ماستروماتو و فلاویانو روسو^۱، ۲۰۱۷، ص ۱۱۹). در همین زمینه، کمیسیون اروپا تأکید می‌کند که اشتغال بهترین ضمانت‌کننده رفع فقر و محرومیت در جوامع است (جمینی و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۱۳۲). هرگونه نارسایی در شغل منشأ بسیاری از ناهنجاری‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است (عناستانی و حسینی کهنوج، ۱۳۹۷، ص ۳۸). کمبود فرصت‌های شغلی در نواحی روستایی باعث توسعه‌نیافتگی

1. Zhou & Liu

2. Mastromatteo & Flaviano Russo

مناطق روستایی می‌شود و مهاجرت روستاییان به شهرها را به دنبال دارد (شهابی، صالحی و سیف‌الهی، ۱۳۹۴، ص. ۲۹). بیشترین مشکلات و معضلات روستا در ارتباط با اشتغال، کمی درآمد است (حسینی، ۱۳۹۳، ص. ۲۰)؛ از این رو اشتغال انعکاسی از پویایی اقتصادی و اجتماعی آن جامعه محسوب می‌شود (فرجی سبکبار، ۱۳۹۲، ص. ۵). یکی از راه‌حل‌های کاهش مشکل اشتغال در جوامع روستایی، افزایش تنوع‌بخشی بهینه به فعالیت‌های اقتصادی و ایجاد تعادل میان تنوع‌بخشی و تخصصی‌سازی است (ریزو و^۱، ۲۰۰۵، ص. ۶۲۱). متنوع‌سازی اقتصاد روستایی، فرایندی است که در آن خانواده‌های روستایی مجموعه متنوعی از فعالیت‌ها را برای بهبود استانداردهای زندگی خود ایجاد می‌کنند (گاتمن و آندرسون^۲، ۲۰۱۶، ص. ۲۳۹). در یک دهه اخیر، متنوع‌سازی اقتصاد روستایی سهم زیادی از درآمد خانوارهای روستایی را به خود اختصاص داده است (ایمی، گایها و داپا^۳، ۲۰۱۵، ص. ۴۷) و تأثیر چشمگیری بر کاهش فقر و بهبود رفاه خانوارهای روستایی داشته است (چی مت، هادی جاه و هرون^۴، ۲۰۱۲، ص. ۲۷۰)؛ به همین دلیل، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین راهکارهای کاهش فقر در جهان امروز مطرح شده است (پیرامون و رضایی‌مقدم، ۲۰۱۴، ص. ۷۱۲) که می‌تواند موجب بهبود فرصت‌های درآمدی در مناطق روستایی شود (دمارگر، ۲۰۱۰، ص. ۳۳) و عامل اصلی پایداری اقتصاد روستایی، توانمندی روستاییان و نظام تولید روستایی در برابر قدرت بازار، چالش‌های حاصل از تغییر و تحولات بازار و مخاطرات محیطی شود (سانتوس و برت^۵، ۲۰۱۰، ص. ۱۷۹۴).

یکی از استراتژی‌هایی که در سال‌های اخیر مدنظر صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران برای از بین بردن فقر و کاهش بیکاری در کشورهای مختلف قرار گرفته است، اعتبارات خرد است (نگین، ۱۳۸۴، ص. ۷۶۳). اعتبارات ابزار مناسبی برای رسیدن به اهداف بهره‌وری و افزایش تولید و رفع محرومیت و فقر از جامعه روستایی است (مقدس فریمانی، رجب بیگی، احمدی

1. Rizov
2. Gautman & Andersen
3. Imai, Gaiha & Thapa
4. Che Mat, Halijah & Harun
5. Santos & Barrett

و آذر میرمحمود، ۱۳۸۶، ص. ۶). اعتبارات خرد روستایی شکلی از قرصه‌های کوچکی است که به قرض‌گیرندگان فقیر روستایی در جهت خوداشتغالی، توانمندسازی و درنهایت رسیدن به توسعه پایدار روستایی تعلق می‌گیرد (رحمانی فضلی و کاویانی، ۱۳۸۸، ص. ۱۳۰). باید توجه داشت که برنامه‌های اعتبارات خرد با هدف استقلال مالی بیشتر برای وام‌گیرندگان فقیر همراه باشد (لیور^۱، ۲۰۰۲، ص. ۱۰۰)؛ زیرا چنانچه میزان سرمایه‌گذاری و خوداشتغالی وام‌گیرندگان زیاد باشد، آنگاه اعتبار کم می‌تواند اقتصاد را از طریق صرفه‌جویی از رکود به سوی توسعه کامل سوق دهد (اهلین و جیانگ^۲، ۲۰۰۸، صص. ۱۲۳-۱۲۴). یکی از اهداف ضمنی و درحقیقت، کلید موفقیت برنامه‌های مربوط به اعتبارات خرد، ایجاد و توسعه اشتغال و افزایش سطح درآمد است. بدون دسترسی افراد به شغ‌های مولد و پایدار، تحقق اهداف متعالی غیرممکن است. استان همدان در شاخص رشد جمعیت آخرین رتبه را در بین استان‌ها دارد. همدان با ۲۳٪- درصد بیشترین میزان رشد منفی جمعیت را در کشور دارد. یکی از دلایل این امر را می‌توان میزان مهاجرت از استان دانست که این استان رتبه سوم کشوری را از این لحاظ دارد. متأسفانه، نیروهای کشاورزی و روستائین عمده مهاجران هستند. جمعیت مهاجر به مشاغل غیررسمی مانند دست‌فروشی، اسکان غیرقانونی مسافر، واسطه‌گری، کارگری ساختمان و... مشغول هستند (گزارش تحلیل مهارتی نیروی کار مبتنی بر دینامیک اشتغال استان همدان، ۱۳۹۷، صص. ۶-۷). طبق آمارها نرخ بیکاری در استان همدان ۸/۲ درصد است. شهرستان رزن ۶۲۴۳ نفر بیکار دارد و ۳۰۲۵ نفر بیکار در شهرستان فامنین در مقایسه با جمعیت فعال آن رقم درخور توجهی است (سالنامه آماری استان همدان بخش نیروی انسانی، ۱۳۹۵، ص. ۱۴)؛ البته تعداد بیکاران در شهرستان‌های رزن و فامنین بیش از این آمارهای رسمی است و کسانی هم که شغلی دارند، درآمدها بسیار ناچیز است. این امر به دلیل محدودیت منابع آب و زمین کشاورزی و خشکسالی است که امکان ایجاد فعالیت کشاورزی برای همه افراد فراهم نیست و باید اقتصاد این روستاها متنوع شده و مشاغل خانگی و کارگاهی ساماندهی شود. ظرفیت‌های زیادی برای متنوع‌سازی اقتصاد این مناطق فراهم است، اما مشکل اصلی

---

1. Levier

2. Ahlin & Jiang

محدودیت توان مالی روستاییان برای ایجاد ظرفیت‌سازی است که ایجاد صندوق اعتباری خرد می‌تواند نقدینگی لازم را برای بهبود اشتغال‌زایی و انجام فعالیت‌های تولیدی فراهم کند. هدف از انجام این پژوهش، آگاهی از میزان تأثیر ایجاد صندوق‌های اعتباری خرد در بهبود اشتغال‌زایی در منطقه و اطلاع از این موضوع است که ایجاد صندوق اعتباری تا چه میزان بر پیشرفت اقتصادی منطقه مورد مطالعه تأثیرگذار است. برای رسیدن به این هدف فرضیه زیر بررسی شد: بین ایجاد و توسعه صندوق‌های اعتباری خرد با پیشرفت اقتصادی رابطه معناداری وجود دارد.

۲. پیشینه تحقیق

مطالعات مختلفی به بررسی تأثیر اعتبارات خرد بر توانمندسازی، اشتغال‌زایی روستاییان و زنان پرداخته است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود؛ اهلین و جیانگ (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای با عنوان «آیا اعتبارات خرد توسعه را به همراه می‌آورد؟» به این نتیجه رسیدند که اعتبارات باعث سوق دادن اقتصاد به سوی توسعه کامل می‌شود. براهن و لاو^۱ (۲۰۰۹) در پژوهشی به بررسی تجربه مکزیک در اعطای تسهیلات اشتغال‌زایی که با ایجاد بانک آرتکا در اغلب استان‌های مکزیک صورت پذیرفته است، پرداختند. نتایج این تحقیق که به صورت مقایسه‌ای بین استان‌هایی که بانک آرتکا در آن‌ها ایجاد شده بود با سایر استان‌ها نشان می‌دهد، اعطای تسهیلات اشتغال‌زایی باعث شد کسب‌وکارهای خوداشتغالی رونق گیرد و اشتغال نیز حدود ۱/۴ درصد افزایش یابد. تحقیقات رومی و پاروت^۲ (۲۰۰۸)، نواز^۳ (۲۰۰۹) و ساتاماما^۴ (۲۰۱۰) نشان داد، عواملی از جمله پایین بودن سطح ریسک و نوآوری، دسترسی دشوار به اعتبارات سرمایه‌ای از سوی نهادهای دولتی و خصوصی، مشکلات بازاریابی محصولات، مناسب نبودن سیاست‌ها و قوانین سازمانی و دولتی و سیاست‌های بانکی، دوره‌های مقطعی آموزش کارآفرینی و نبود توان ریسک‌پذیری از مهم‌ترین موانع توسعه اشتغال در نواحی روستایی

1. Bruhn & Love
2. Roomi & Parrot
3. Nawaz
4. Sathiabama

هستند. لی گان و هو^۱ (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان «تأثیر رفاهی اعتبارات خرد بر خانوارهای روستایی» به این نتیجه رسیدند که برنامه اعتبارات خرد باعث بهبود شاخص‌های رفاهی خانوار می‌شود. جیا^۲ و همکاران (۲۰۱۳) در مقاله‌ای به بررسی اعتبارات خرد، خوداشتغالی و کارآفرینان در مناطق کمتر توسعه‌یافته روستاهای چین پرداختند و به این نتیجه رسیدند که استفاده از اعتبارات خرد به سرعت در روستاهای چین افزایش یافته است؛ درحالی‌که اشتغال غیرکشاورزی و مزدگیران مهاجر به شکل اولیه آن در حال افزایش است و خوداشتغالی به‌ویژه در میان خانوارهای فقیر به‌طور درخور توجهی به‌خاطر اعتبارات خرد افزایش یافته است. بشرا و وجیها^۳ (۲۰۱۵) در مطالعه‌ای با عنوان «ارزیابی شاخص‌های اجتماعی-اقتصادی توانمندسازی زنان در پاکستان» به این نتیجه رسیدند که محتوای آموزشی، مشارکت اقتصادی زنان، برخورداری از حساب بانکی و دسترسی به فرصت‌های اقتصادی توسط زنان بر توانمندسازی آنان تأثیرگذار است. ال-شمی، رضالی و رشید^۴ (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای با عنوان «تأثیر اعتبارات خرد بر توانمندسازی زنان در خصوص رفاه و تصمیم‌گیری» گزارش دادند، دسترسی به اعتبارات خرد به‌طور مثبت بر درآمد ماهیانه زنان تأثیر می‌گذارد. همچنین زنان را در تصمیم‌گیری درباره تحرک، هزینه‌های روزانه، مدرسه فرزندان، هزینه‌های درمانی و تصمیم درخواست وام توانمند می‌کند. تارک، وارونا و سادرشان^۵ (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای به تأثیر اعتبارات خرد بر ایجاد اشتغال و تغییر معیشت زنان کارآفرین در هند پرداختند. نتایج نشان می‌دهد، حمایت مالی از طریق تسهیلات اعتبارات خرد در تشویق فعالیت‌های کارآفرینی، خوداشتغالی زنان و توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی زنان تأثیرگذار است.

حسین‌زاده و نصرتی (۱۳۹۳) در پژوهشی با استفاده از روش پنل دیتا به بررسی تأثیر تسهیلات بانکی بر ایجاد اشتغال در استان‌های منتخب کشور پرداختند و نتیجه گرفتند که تسهیلات بنگاه‌های کوچک زودبازده و تولید ناخالص داخلی بر ایجاد اشتغال تأثیر مثبت دارند. شاهرخی ساردو و کرمی (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان دادند، عوامل سیاستی، حمایتی،

---

1. Li Gan & Hu

2. Jia

3. Bushra & Wajih

4. AL-Shami, Razali & Rashid

5. Tarak, Varuna & Sudarshan

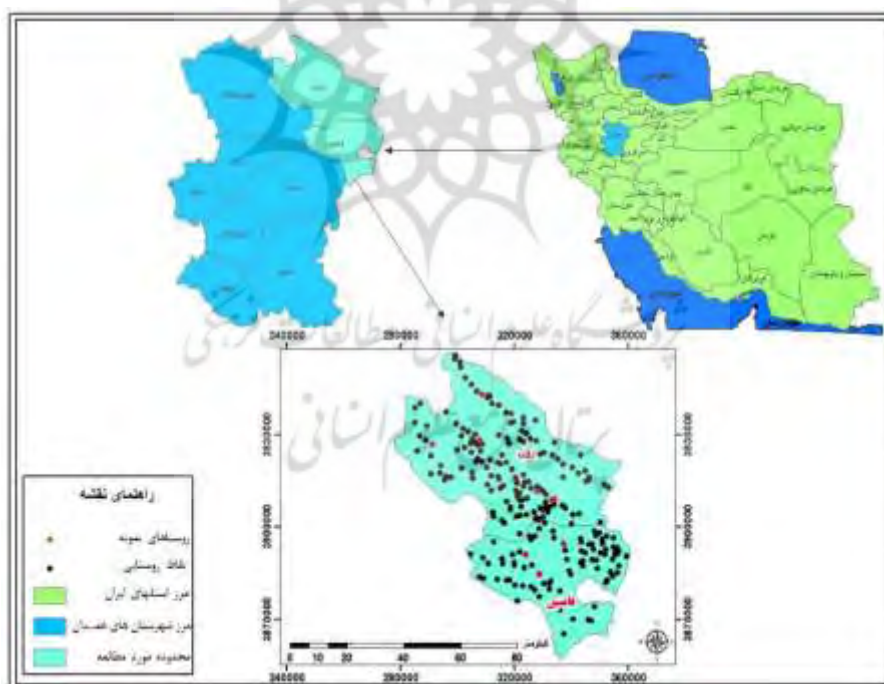
آموزشی، و اجتماعی اثر مثبت بر عملکرد اقتصادی صندوق‌های اعتباری خرد زنان روستایی در شهرستان جیرفت دارند. قنبری و نوری (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای با عنوان «ارزیابی تأثیرات اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری جمعیت در نواحی روستایی» به این نتیجه رسیدند که ایجاد اشتغال از طریق اعطای وام و اولویت دادن به سرمایه‌گذاری در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، می‌تواند یکی از راهکارهای مؤثر برای جلوگیری از مهاجرت غیرمنطقی جمعیت مناطق روستایی شناخته شود. نتایج پژوهش عنابستانی و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد، توانمندی زنان روستایی در شهرستان محلات رابطه مستقیم و قوی با مدیریت پروژه‌های کارآفرینانه دارد. کرمی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی درباره تأثیرات اعتبارات خرد بر کیفیت زندگی مردم به این نتیجه رسیدند که دریافت اعتبارات خرد موجب بهبود کیفیت اشتغال و درآمد، کیفیت دارایی‌ها و کیفیت روابط اجتماعی می‌شود.

۳. روش شناسی تحقیق

۳.۱. منطقه مورد مطالعه

شهرستان رزن بین مدار ۳۵ درجه و ۱۲ دقیقه تا ۳۵ درجه ۴۳ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۳۳ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی قرار گرفته است. مساحت این شهرستان ۲۷۲۱ کیلومتر مربع است. علاوه بر این شهر دماق، بخش مرکزی و سردرود در مجموعه شهرستان رزن قرار دارند. شهرستان رزن از شمال به استان مرکزی و از جنوب به شهرستان‌های همدان و کبودرآهنگ و از غرب به شهرستان کبودرآهنگ محدود می‌شود. طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت این شهرستان ۱۱۷۱۶۸ نفر بوده است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵). این شهرستان از نظر تقسیمات اقلیمی دارای آب و هوای سرد و کوهستانی است. شهرستان فامنین با مساحتی حدود ۱۳۰۶ کیلومترمربع، ۶۷ درصد از مساحت کل استان همدان را تشکیل می‌دهد. شهرستان فامنین از دو بخش، یک شهر و چهار دهستان تشکیل شده است. بخش مرکزی شامل دهستان‌های خرم‌دشت و مفتوح است. شهرها شامل فامنین بوده و بخش پیشخور شامل دهستان‌های پیشخور و زردشت است. این شهرستان از سمت شمال به شهرستان رزن، از سمت جنوب به شهرستان همدان، از سمت شرق به

استان مرکزی و از سمت غرب به شهرستان کبودرآهنگ محدود شده است. طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت این شهرستان ۴۲۴۸۵ نفر بوده است. شهرستان رزن دارای چهار صندوق اعتباری خرد زنان روستایی است: یک صندوق در روستای چرمق و دو صندوق در روستای قراکند است که برای پانزده خانم اشتغال‌زایی کرده است و یک صندوق در روستای عین‌آباد است که وام دریافتی را برای کشت سبزی، صیفی‌جات، درست کردن ترشی، خیارشور و کارگاه خیاطی و... مصرف می‌کنند و بیشتر در کارهای کشاورزی استفاده می‌کنند و هرکدام از وام‌گیرندگان برای خود شغل کوچکی راه‌اندازی کرده‌اند. در شهرستان فامنین با توجه به اینکه جزو مناطق محروم است، با همکاری فرمانداری تاکنون هفده صندوق (با اعضای کم مثلاً چهار نفر) برای زنان ایجاد شده است (اداره جهاد کشاورزی شهرستان رزن و فامنین، ۱۳۹۹)، ولی در هر دو شهرستان مذکور صندوقی وجود ندارد که کل جامعه روستایی اعم از زن و مرد بتوانند عضو شوند و فعالیت کنند.

شکل ۱. موقعیت محدوده مورد مطالعه

مأخذ: اداره منابع طبیعی شهرستان رزن، ۱۳۹۹

۳.۲. روش تحقیق

این پژوهش از لحاظ روش تحقیق، توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده شد. داده‌های لازم در قالب پرسشنامه در سطح ده روستای نمونه گردآوری شد. جامعه آماری این پژوهش ۴۶۰۹ خانوار ساکن در روستاهای شهرستان رزن و فامنین بود. با استفاده از روش کوکران (در سطح خطای ۵ درصد) ۳۶۰ پرسشنامه تعیین شد، اما به دلیل شباهت‌هایی که روستاها از نظر ویژگی‌های طبیعی و انسانی داشتند، به یک نمونه ۵۰ تا ۷۵ درصدی در انتخاب خانوارها اکتفا شد که با تعدیل و همگن‌سازی، ۲۵۰ پرسشنامه بین سرپرست خانوار روستاهای نمونه تکمیل شد. برای تأیید روایی، پرسشنامه اولیه در اختیار متخصصان و صاحب‌نظران قرار داده شد. پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ ۰/۹۴ به دست آمد که نشان‌دهنده قابلیت زیاد پرسشنامه است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و استنباطی مانند (آزمون تی تک‌نمونه‌ای، ضریب همبستگی اسپیرمن و رگرسیون چندمتغیره، آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، واریانس یک‌طرفه و آزمون توکی) استفاده شد. برای بررسی تأثیر ایجاد صندوق اعتباری خرد بر توسعه اشتغال در منطقه، از ۱۵ مؤلفه استفاده شده است (جدول ۲).

جدول ۱. بخش‌های اصلی پرسشنامه و میزان آلفای کرونباخ محاسبه شده برای هر یک از آنها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

بخش‌های اصلی پرسشنامه	میزان آلفای کرونباخ
دیدگاه پاسخگویان در بخش اقتصادی	۰/۸۱
دیدگاه پاسخگویان در بخش اجتماعی	۰/۸۷
دیدگاه پاسخگویان در بخش اشتغال	۰/۸۲

جدول ۲. مؤلفه‌ها و متغیرهای اشتغال پایدار

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

مؤلفه‌ها	متغیرها
توانایی ایجاد کار	توانمندی اقتصادی، افزایش درآمد، داشتن پس‌انداز، استقلال مالی و خودکفایی اعضای

متغیرها	مؤلفه‌ها
صندوق	
تمرکز و جهت دهی به سرمایه‌های اندک روستایی، افزایش رفاه	گسترش کسب‌وکار در روستا
توانایی راه‌اندازی کسب‌وکار، وجود زمینه‌های شغلی برای جوانان در روستا، توانایی سرمایه‌گذاری در قالب ایجاد مشاغل مختلف	خوداشتغالی روستاییان
پرورش زنبور عسل، پرورش دام و طیور، خرید و فروش ادوات کشاورزی	ایجاد مشاغل کوچک
صنایع دستی گلیم‌بافی، نخ‌ریسی، پولک‌دوزی، تولید لبنیات و جمع‌آوری شیر، پرورش مرغ بومی	ایجاد مشاغل خانگی برای زنان
نوآوری در تولید، تنوع در کشت محصولات زراعی و باغی، ایجاد کارگاه‌های تولیدی متنوع	تنوع منابع درآمدی
تنوع در منابع درآمد حاصل از فروش محصولات کارگاه‌های تولیدی فعال، افزایش تولیدات، تنوع در واحدهای تولیدی درآمدزای کشاورزی و غیرکشاورزی	تنوع واحدهای تولیدی
فراهم کردن وام از صندوق با بهره کم برای رونق دادن به کارگاه‌های موجود، استفاده از فناوری‌های روز در تولیدات، ایجاد بازارهای دائمی برای فروش تولیدات	بهبود مشاغل قبلی
خرده‌فروشی، خدمات ساختمانی، خدمات غیر ساختمانی، خرید و فروش اراضی و مسکن، بنایی، سنگ‌کاری، تولیدی، قاب‌سازی	کاهش وابستگی افراد به مشاغل کشاورزی
ایجاد مشاغل مکمل برای کشاورزان، ایجاد مشاغل خانگی برای دامداران و کشاورزان و کارگران ساختمانی	کاهش بیکاری فصلی سرپرست خانوار
توانمندسازی جامعه محلی به‌خصوص زنان، تقسیم کار بین زنان و مردان، افزایش انگیزه زنان برای رسیدن به اهداف زندگی، ایجاد حس تعلق و افزایش اعتماد به نفس افراد	کاهش بیکاری زنان روستایی
میزان دائمی و همیشگی بودن شغل، امید به آینده شغلی، رضایت از شغل و پیشرفت شغلی	افزایش امنیت شغلی در روستا
افزایش مهارت فردی روستاییان، افزایش مهارت‌های جنگلداری، توسعه مهارت‌ها در زمینه فراوری محصولات دامی و زراعی و مشاغل مختلف دیگر	افزایش بهره‌وری شغلی اعضا
میزان تولید، رضایت از تعادل بین درآمد و هزینه، بازاریابی تولیدات روستایی	تقویت توان تولیدی
شرکت در دوره‌های آموزش‌های مهارتی، شرکت در بازدیدهای آموزشی، مطالعه کتاب‌ها، نشریات، بروشورها، لوح‌های فشرده آموزشی، شرکت در دوره‌های آموزشی چگونگی راه‌اندازی کسب‌وکار	ارتقای مهارت‌های افراد شاغل

۴. مبانی نظری تحقیق

در آغاز هزاره سوم، یکی از رویکردهای مهم برای رفع فقر و توانمندسازی اقتصادی روستاییان، اعتبارات خرد است (قدیری معصوم و احمدی، ۱۳۹۴، ص. ۷۶۰). امروزه، اعتبارات خرد به عنوان رهیافتی کارآمد، نقش مهمی در حمایت از واحدهای کوچک بهره‌بردار و ایجاد فرصت‌های شغلی ایفا کرده است (سازمان بین‌المللی کار^۱، ۲۰۰۴، ص. ۵). به‌طور کلی، اعتبارات خرد به تدارک خدمات مالی برای افراد کم‌درآمد و کسانی می‌پردازد که دسترسی محدود به منابع مالی و خدمات بانکداری دارند (بدری عثمان^۲، ۲۰۱۵، ص. ۱۴۴). اعتبارات خرد جزئی از چرخه تأمین مالی توسعه پایدار روستایی است (داگلاس^۳، ۲۰۰۳). اعتبارات با برخورداری از ویژگی‌های گروهی بودن، قابلیت انعطاف، مردمی بودن و تکیه بر عدالت اجتماعی، پایداری، سودآوری، ایجاد امنیت و فقرستیزی، به‌عنوان یکی از راهبردهای قدرتمند توانمندسازی جوامع محلی در چارچوب پارادایم جدید (توسعه پایدار روستایی) است (عزیزپور و کرمی، ۱۳۹۴، ص. ۶۰)؛ به همین دلیل، سازمان ملل به اعتبارات خرد به‌عنوان یکی از مؤثرترین ابزارهای ریشه‌کنی فقر به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه توجه خاص دارد (سالوا، اظهري و تمکین^۴، ۲۰۱۳، ص. ۱۵۳).

اعتبارات خرد به‌عنوان راهبردی برای برون‌رفت از فقر در فضاهاى روستایی، در دهه ۱۹۷۰ مدنظر بسیاری از کشورهای آسیایی به‌ویژه کشورهای جنوب و جنوب شرق قرار گرفت. تجربیات مالزی، هند، پاکستان، بولیوی، اندونزی و بنگلادش را می‌توان جزو نمونه‌های موفق طرح‌های تأمین مالی خرد در جهان دانست که گرامین بانک بنگلادش از جمله موفق‌ترین این طرح‌هاست. این موسسه تأمین مالی روستایی با توجه به معیار عملکردی اساسی «گسترش دامنه فعالیت» و «خودتکایی» به سطوح بالایی از نفوذ به بازارهای هدف دست یافته است؛ به‌طوری‌که توانسته است تعداد مشتریان خود را به میلیون‌ها نفر در روستاها ارتقا دهد (طالبی و زارع، ۱۳۹۰، ص. ۶۴). در مجموع، اعتبارات با میزان وام‌های کوچک می‌تواند باعث

1. International Labour Organization
2. Badri Othman
3. Douglas
4. Salwa, Azahari & Tamkin

پدید آمدن فعالیت کوچک و جدید در روستا به وسیله روستاییان شود و از این راه ضمن پدید آمدن اشتغال برای دریافت کننده تسهیلات مدنظر، وضعیت اقتصادی خانوار را با توسعه سرمایه‌گذاری‌ها و پس‌انداز افراد متحول کند. این سیاست کاهش فقر و کاهش نابرابری‌ها را به همراه دارد. با توجه به تجارب کشورهای مختلف و همچنین ایران، ایجاد صندوق‌های خرد راه پیشرفت و اشتغال‌زایی و در نهایت توسعه روستایی را تسهیل می‌کند. با توجه به دیدگاه ذکر شده، پژوهش حاضر به دنبال واکاوی میزان اثرات ایجاد صندوق اعتباری خرد بر بهبود اشتغال‌زایی پایدار است.

۵. یافته‌های تحقیق

۵.۱. یافته‌های توصیفی

برای آشنایی بیشتر با نمونه آماری یا همان پاسخگویان، با بهره‌گیری از آمار توصیفی، به بررسی خصوصیات فردی آن‌ها پرداخته شده است. بررسی ویژگی پاسخگویان نشان می‌دهد، از مجموع ۲۵۰ نفر ۵۹/۶ درصد را مردان و ۴۰/۴ درصد را زنان تشکیل دادند. از لحاظ سن، گروه سنی بین ۳۳۱-۴۰ سال با ۴۳/۲ درصد بیشترین تعداد پاسخگویان بودند. از لحاظ تحصیلات، ۴۸/۸ درصد از پاسخگویان تحصیلات متوسطه داشتند. همچنین ۷۶/۸ درصد از افراد شهرستان‌های رزن و فامنین کمتر از دو میلیون پس‌انداز داشتند. اطلاعات مربوط به ویژگی‌های جامعه نمونه پژوهش (جمعیت پاسخگویان) در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳. ویژگی‌های آماری جامعه نمونه در تحقیق

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

طبقات سنی	فراوانی	جنسیت	فراوانی	سواد	فراوانی
۲۰-۳۰	۹۷	مرد	۱۴۹	بی‌سواد	۹
۳۱-۴۰	۱۰۸	زن	۱۰۱	ابتدایی	۳۶
۴۱-۵۰	۴۲	کل	۲۵۰	متوسطه	۱۲۲
۵۱-۶۰	۳			دانشگاهی	۸۳
کل	۲۵۰			کل	۲۵۰

همچنین بررسی شغل اصلی پاسخگویان نشان می‌دهد، ۳۶/۸ درصد به کشاورزی و دامداری و ۳۰/۸ درصد به کار آزاد مثل تولیدی کیف لباس و مغازه‌داری مشغول بودند (جدول ۴).

جدول ۴. نوع شغل پاسخگویان

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

نوع شغل	تعداد	درصد فراوانی	درصد تجمعی
کشاورزی و دامداری	۹۲	۳۶/۸	۶۹/۲
کارمند	۳۹	۱۵/۶	۲۴/۰
کارگر	۲۱	۸/۴	۳۲/۴
خانه‌دار	۲۱	۸/۴	۳۲/۴
آزاد (مغازه‌داری، راننده تاکسی و ماشین سنگین، بنایی، تولیدی پوشاک)	۷۷	۳۰/۸	۱۰۰
جمع	۲۵۰	۱۰۰	۱۰۰

طبق نتایج پژوهش، بیشترین تأثیر ایجاد صندوق اعتباری خرد در مؤلفه خوداشتغالی روستاییان با میانگین ۴/۲۲ و انحراف معیار ۰/۷۵۱ است. بعد از این مؤلفه، گسترش کسب‌وکار در روستا با میانگین ۴/۱۲ و انحراف معیار ۰/۷۹۱ و ایجاد مشاغل کوچک با میانگین ۴/۱۱ و انحراف معیار ۰/۸۰۷ بیشترین تأثیر را بر توسعه اشتغال پایدار داشته‌اند. همچنین کاهش وابستگی افراد به مشاغل کشاورزی با میانگین ۳/۳۶ و انحراف معیار ۰/۹۴۳ و ارتقای مهارت‌های افراد شاغل با میانگین ۳/۴۷ و انحراف معیار ۰/۹۳۲ کمترین تأثیر را بر توسعه اشتغال داشته‌اند (جدول ۵).

جدول ۵. اثرات ایجاد صندوق اعتباری خرد بر شاخص‌های توسعه اشتغال

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

گویه	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار
توانایی ایجاد کار	۲/۴	۰/۸	۲۷/۲	۳۴	۳۵/۶	۴/۰۰	۰/۹۳۸
گسترش کسب‌وکار در روستا	-	۲/۴	۱۸/۸	۴۳/۶	۳۵/۲	۴/۱۲	۰/۷۹۱

انحراف معیار	میانگین	خیلی زیاد	زیاد	تاحدودی	کم	خیلی کم	گویه
۰/۷۵۱	۴/۲۲	۴۱/۲	۳۹/۲	۱۹/۶	-	-	خوداشتغالی روستاییان
۰/۸۰۷	۴/۱۱	۳۴/۴	۴۶	۱۵/۶	۴	-	ایجاد مشاغل کوچک
۰/۸۳۸	۴/۰۹	۴۰	۲۹/۸	۳۰/۸	-	-	ایجاد مشاغل خانگی برای زنان
۰/۸۵۱	۳/۸۸	۲۷/۶	۳۶	۳۳/۲	۳/۲	-	تنوع منابع درآمدی
۰/۹۱۸	۳/۹۱	۳۳/۲	۲۹/۶	۳۲/۴	۴/۸	-	تنوع واحدهای تولیدی
۰/۸۳۶	۴/۰۹	۳۸/۴	۳۳/۲	۲۷/۲	۱/۲	-	بهبود مشاغل قبلی
۰/۹۴۳	۳/۳۶	۹/۲	۳۷/۶	۳۶	۱۴	۳/۲	کاهش وابستگی افراد به مشاغل کثا ورزی
۰/۸۲۷	۳/۷۰	۱۶/۴	۲۴/۴	۳۲	۷/۲	-	کاهش بیکاری فصلی سرپرست خانوار
۰/۸۵۴	۳/۷۴	۱۸/۸	۴۲/۸	۳۴/۴	۲	۲	کاهش بیکاری زنان روستایی
۰/۸۲۹	۳/۹۴	۳۰/۸	۳۳/۶	۳۴/۸	۰/۸	-	افزایش امنیت شغلی در روستا
۰/۸۰۲	۳/۵۳	۹/۲	۴۳/۶	۴۰	۵/۶	۱/۶	افزایش بهره‌وری شغلی اعضا
۰/۸۰۵	۴/۰۸	۳۶/۴	۳۶	۲۷/۲	۰/۴	-	تقویت توان تولیدی
۰/۹۳۲	۳/۴۷	۱۳/۲	۳۵/۲	۴۰/۴	۸	۳/۲	ارتقای مهارت‌های افراد شاغل

۳.۵. یافته‌های استنباطی

در تحقیق حاضر، به‌منظور درک درست تفاوت شاخص‌های اشتغال در زمینه ایجاد صندوق‌های اعتباری خرد، ابتدا با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف به بررسی توزیع میانگین داده‌ها پرداخته شد. در این آزمون، چنانچه آماره $K-S-Z$ در سطح پنج درصد معنادار باشد، توزیع میانگین داده‌ها نرمال نیست و چنانچه معنادار نباشد، توزیع میانگین داده‌ها نرمال است. سپس با توجه به توزیع میانگین داده‌ها که از طریق آزمون کولموگروف-اسمیرنوف نرمال یا غیرنرمال بودن آن‌ها سنجیده شد، برای تحلیل دقیق وضعیت موجود شاخص‌ها در نواحی روستایی از آزمون تی تک‌نمونه‌ای (آزمون پارامتری) استفاده شد.

جدول ۶. توزیع میانگین داده‌های شاخص اشتغال

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

شرح	K-S-Z	مقدار معناداری	توزیع میانگین نمرات	آزمون
اشتغال	۱/۳۱۱	۰/۰۶۸	نرمال	تی تک‌نمونه‌ای

جدول ۷. تأثیر اعتبارات خرد بر توسعه اشتغال گروه‌های هدف براساس تفاوت از حد مطلوب مبتنی بر

آزمون تی تک‌نمونه‌ای

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

مطلوبیت عددی آزمون شده = ۳					
مؤلفه‌ها	آماره آزمون تی	درجه آزادی	مقدار معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد حد کم حد زیاد
توانایی ایجاد کار	۱۶/۷۹۲	۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۹۹۵	۰/۸۸ ۱/۱۱
گسترش کسب‌وکار در روستا	۲۲/۳۱۹	۲۴۹	۰/۰۰۰	۱/۱۱۵	۱/۰۲ ۱/۲۱
خوداشتغالی روستاییان	۲۵/۶۱۱	۲۴۹	۰/۰۰۰	۱/۲۱۶	۱/۱۲ ۱/۳۱
ایجاد مشاغل کوچک	۲۱/۷۱۴	۲۴۹	۰/۰۰۰	۱/۱۰۸	۱/۰۱ ۱/۲۱
ایجاد مشاغل خانگی برای زنان	۲۰/۶۰۲	۲۴۹	۰/۰۰۰	۱/۰۹۲	۰/۹۹ ۱/۲۰
تنوع منابع درآمدی	۱۶/۳۴۷	۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۸۸۰	۰/۷۷ ۰/۹۹
تنوع واحدهای تولیدی	۱۵/۷۰۰	۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۹۱۲	۰/۸۰ ۱/۰۳
بهبود مشاغل قبلی	۲۰/۵۷۵	۲۴۹	۰/۰۰۰	۱/۰۸۸	۰/۹۸ ۱/۱۹
کاهش وابستگی افراد به مشاغل کشا ورزی	۵/۹۷۱	۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۳۵۶	۰/۲۴ ۰/۴۷
کاهش بیکاری فصلی سرپرست خانوار	۱۳/۳۷۵	۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۷۰۰	۰/۶۰ ۰/۸۰
کاهش بیکاری زنان روستایی	۱۳/۷۷۴	۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۷۴۴	۰/۶۴ ۰/۸۵
افزایش امنیت شغلی در روستا	۱۸/۰۰۰	۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۹۴۴	۰/۸۴ ۱/۰۵
افزایش بهره‌وری شغلی اعضا	۱۰/۴۸۶	۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۵۳۲	۰/۴۳ ۰/۶۳
تقویت توان تولیدی	۲۱/۲۹۹	۲۴۹	۰/۰۰۰	۱/۰۸۴	۱/۰۵ ۱/۱۸
ارتقای مهارت‌های افراد شاغل	۸/۰۰۷	۲۴۹	۰/۰۰۰	۰/۴۷۲	۰/۳۶ ۰/۵۹

۵. نقش ایجاد صندوق اعتباری خرد بر توسعه اشتغال پایدار

به‌منظور بررسی نقش ایجاد صندوق اعتباری بر توسعه اشتغال پایدار از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده شد. براساس سطح معناداری و همچنین حد زیاد و حد کم میزان اختلاف

در سطح اطمینان ۹۵ درصد و از آنجا که طیف لیکرت از عدد یک تا پنج است، عدد سه به‌عنوان میانگین آزمون در نظر گرفته شد. سطح معناداری محاسبه‌شده برای تمامی شاخص‌های اشتغال در سطح بیشتر از متوسط قابل‌ارزیابی است. بررسی اختلاف میانگین گویای این است که معناداری مثبت و بیشتر از حد متوسط است؛ به‌طوری‌که سه متغیر خوداشتغالی روستاییان (با تفاوت میانگین ۱/۲۱) و گسترش کسب‌وکار در روستا (با تفاوت میانگین ۱/۱۱) و همچنین ایجاد مشاغل کوچک (با تفاوت میانگین ۱/۱۰) بیشترین تفاوت از حد متوسط را نشان می‌دهند؛ یعنی این سه متغیر بیشترین تأثیر را بر توسعه اشتغال پایدار دارند؛ بنابراین می‌توان اذعان داشت که ایجاد صندوق اعتباری خرد در رونق اشتغال منطقه و به‌دنبال آن بهبود وضعیت اقتصادی روستاییان مؤثر است (جدول ۷).

جدول ۸. رابطه بین ایجاد صندوق اعتباری خرد با متغیرهای بررسی‌شده براساس ضریب همبستگی پیرسون
مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

مقدار معناداری	ضریب همبستگی	متغیر بررسی‌شده
۰/۰۰۰**	۰/۴۵۴	توانایی ایجاد کار
۰/۰۰۰**	۰/۵۲۱	گسترش کسب‌وکار در روستا
۰/۰۰۰**	۰/۴۴۸	خوداشتغالی روستاییان
۰/۰۵۷	۰/۱۲۰	ایجاد مشاغل کوچک
۰/۰۵۴	۰/۱۲۲	ایجاد مشاغل خانگی برای زنان
۰/۰۵۰	۰/۱۲۴	تنوع منابع درآمدی
۰/۰۰۰**	۰/۳۰۹	تنوع واحدهای تولیدی
۰/۰۰۰**	۰/۲۲۹	بهبود مشاغل قبلی
۰/۰۳۶	۰/۱۳۲	کاهش وابستگی افراد به مشاغل کشاورزی
۰/۰۰۳**	۰/۱۸۵	کاهش بیکاری فصلی سرپرست خانوار
۰/۱۲۰	۰/۰۹۹	کاهش بیکاری زنان روستایی
۰/۰۱۶	۰/۱۵۲	افزایش امنیت شغلی در روستا
۰/۰۰۰**	۰/۲۹۹	افزایش بهره‌وری شغلی اعضا
۰/۰۰۰**	۰/۳۶۳	تقویت توان تولیدی
۰/۰۱۷	۰/۱۵۱	ارتقای مهارت‌های افراد شاغل

در ادامه، نتایج مربوط به بررسی رابطه بین ایجاد صندوق اعتباری خرد با متغیرهای بررسی شده براساس ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد، رابطه بین ایجاد صندوق اعتباری خرد و توانایی ایجاد کار، گسترش کسب‌وکار در روستا، خود اشتغالی روستاییان، تنوع واحدهای تولیدی، بهبود مشاغل قبلی، کاهش بیکاری فصلی سرپرست خانوار و افزایش بهره‌وری شغلی اعضا معنادار است. ایجاد صندوق اعتباری خرد بر توسعه اشتغال و پایداری درآمد و در نهایت انگیزه ماندگاری جوانان در روستا تأثیر مثبت دارد. بیشترین همبستگی بین ایجاد صندوق اعتباری و شاخص‌ها به گسترش کسب‌وکار در روستا و توانایی ایجاد کار مربوط است. کمترین میزان همبستگی، شاخص کاهش بیکاری فصلی سرپرست خانوار و بهبود مشاغل قبلی است. همچنین طبق بررسی‌ها، به دلیل نبود آموزش‌های لازم در زمینه کسب مهارت برای ایجاد مشاغل مختلف، پایین بودن سطح سواد، ریسک و نوآوری باعث شده است که ایجاد صندوق در زمینه ایجاد مشاغل کوچک، ایجاد مشاغل خانگی برای زنان، تنوع منابع درآمدی، کاهش وابستگی افراد به مشاغل کشاورزی، کاهش بیکاری زنان، افزایش امنیت شغلی و ارتقای مهارت‌های افراد شاغل مؤثر است (جدول ۸).

جدول ۹. متغیرهای تأثیرگذار بر مدل نهایی رگرسیون چندمتغیره

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

میزان تأثیر بر شاخص‌های مورد نظر					متغیرها
Sig	t	Beta	SEB	B	
۰/۰۰۰	۴/۵۴	۰/۲۶۴	۰/۰۳۳	۰/۱۴۸	توانایی ایجاد کار
۰/۰۰۰	۵/۴۴	۰/۳۰۰	۰/۰۲۶	۰/۱۴۲	گسترش کسب‌وکار در روستا
۰/۰۰۰	۴/۵۱	۰/۲۳۷	۰/۰۳۱	۰/۱۴۰	خوداشتغالی روستاییان
۰/۰۰۷	۲/۷۴	۰/۱۴۲	۰/۰۲۵	۰/۰۶۸	تنوع واحدهای تولیدی
۰/۰۳۶	۲/۱۱	۰/۱۰۵	۰/۰۲۶	۰/۰۵۶	بهبود مشاغل قبلی
۰/۰۰۵	۱/۱۵	۰/۰۵۸	۰/۰۲۷	۰/۰۳۱	کاهش بیکاری فصلی سرپرست خانوار
۰/۰۰۳	۱/۱۹	۰/۰۶۸	۰/۰۲۹	۰/۰۵۰	افزایش بهره‌وری شغلی اعضا
۰/۰۲۵	۱/۷۳	۰/۰۹۰	۰/۰۳۱	۰/۰۳۷	تقویت توان تولیدی

$R^2: ۰/۵۲$

در ادامه تحقیق، ایجاد صندوق اعتباری خرد به‌عنوان متغیر مستقل و مؤلفه‌های توسعه اشتغال به‌عنوان متغیرهای وابسته در نظر گرفته شد و ابتدا مؤلفه‌هایی حذف شدند که با ایجاد صندوق اعتباری رابطه معنادار نداشتند. سپس تأثیر تمامی متغیرهای وابسته که با ایجاد صندوق اعتباری دارای همبستگی معنادار بودند، با آزمون رگرسیون چندمتغیره تحلیل شد. نتایج آزمون نشان می‌دهد، براساس ضریب بتا، شاخص‌های گسترش کسب‌وکار در روستا، توانایی ایجاد کار و همچنین خوداشتغالی روستاییان، بیشترین تأثیر مثبت را بر توسعه اشتغال دارند؛ به‌طوری‌که میزان بتا بر شاخص‌های یادشده به‌ترتیب برابر با ۰/۳۰۰، ۰/۲۶۴ و ۰/۲۳۷ است. مجموع واریانس تبیین‌شده برای این مدل برابر با ۰/۵۲ درصد است. با ضریب اطمینان بینابینی (متوسط) می‌توان گفت که ایجاد صندوق اعتباری بر توسعه اشتغال، توانمندسازی اقتصادی روستاییان و ماندگاری جمعیت جوان در نواحی روستایی تأثیرگذار است. در روستاهایی که صندوق وجود دارد، هر یک از افراد کسب‌وکار کوچکی برای خود راه‌اندازی کرده‌اند؛ مثل تولیدی کیف و قاب‌سازی که تعدادی نیروی فعال جوان در کنار هم مشغول به فعالیت هستند (جدول ۹).

جدول ۱۰. آزمون همگنی واریانس‌ها

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

مقدار معناداری	درجه آزادی درون‌گروهی	درجه آزادی بین‌گروهی	آماره لون
۰/۰۰۸	۲۱۸	۸	۶/۹۴۶

برای تحلیل شاخص‌های اشتغال در محدوده مطالعه‌شده، آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه به کار گرفته شد. آزمون واریانس یا آنوا یا F جزو آزمون‌های پارامتری است و باید متغیرهای آن به‌طور نرمال توزیع شده باشند. در این راستا و با توجه به نتایج آزمون در جدول ۱۰ می‌توان گفت، زمینه برای آزمون واریانس از نظر نرمال بودن توزیع داده‌ها فراهم است. در آزمون واریانس یک‌طرفه، اگر مقدار معناداری آزمون لون از ۰/۰۵ کمتر باشد، فرض نابرابری واریانس‌ها تأیید می‌شود و اگر از ۰/۰۵ بیشتر باشد، فرض برابری واریانس‌ها تأیید می‌شود.

با توجه به مقدار معناداری آزمون لون، فرض برابری واریانس‌ها تأیید می‌شود ($P=0/008$). جدول ۱۱ نتایج آزمون واریانس یک‌طرفه را برای شاخص‌های اشتغال نشان می‌دهد. بین مؤلفه‌های یادشده در روستاهای هدف به لحاظ آماری تفاوت معناداری در سطح ۰/۹۵ وجود دارد. در واقع، ایجاد صندوق اعتباری خرد می‌تواند بر توسعه اشتغال پایدار مؤثر باشد. برای تبیین دقیق‌تر شاخص‌های اشتغال در روستاهای مطالعه‌شده از آزمون توکی استفاده شد. براساس نتایج آزمون توکی، روستاها در چهار گروه قرار می‌گیرند که روستای خمیگان با میانگین ۳/۶۴ کمترین تفاوت و روستای ساریچلو با میانگین ۴/۱۳ بیشترین تفاوت را از لحاظ شاخص‌های اشتغال در بین روستاهای مطالعه‌شده دارد (جدول ۹).

جدول ۱۱. تحلیل واریانس تفاوت شاخص‌های اشتغال در محدوده مورد مطالعه

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

شاخص	مقدار معناداری	F		میانگین مجذورات	
		درون گروهی	بین گروهی	درون گروهی	بین گروهی
اشتغال	۰/۰۰۰	۰/۰۴۴	۲۳/۳۱۷	۷/۰۶۲	۰/۱۲۵

جدول ۱۲. طبقه‌بندی روستاهای نمونه براساس شاخص‌های اشتغال

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

معناداری طبقات در سطح آلفای ۰/۰۵				نام روستا
۴	۳	۲	۱	
			۳/۶۴	خمیگان
		۳/۶۹		پشت جین
		۳/۷۳		عین آباد
		۳/۷۸		قزلجه
		۳/۷۹		شوند
	۳/۸۸			عمان
	۳/۹۴			شاهنجرین
۴/۰۳				وسمق
۴/۰۸				نیر
۴/۱۳				ساریچلو

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

کمبود فرصت‌های شغلی در نواحی روستایی باعث توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی می‌شود و مهاجرت روستاییان به شهرها را به دنبال دارد؛ بنابراین نباید فراموش کرد که ایجاد اشتغال و درآمد پایدار برای جوامع کوچک و روستاییان فقیر، از جمله مؤلفه‌های مهم برنامه‌ریزی توسعه روستایی محسوب می‌شود. از جمله این طرح‌ها، طرح اعتبارات خرد است. در طی سه دهه اخیر، اعتبارات زمینه‌ساز پس‌انداز و سرمایه است. نتایج پژوهش حاضر با هدف واکاوی اثرات صندوق اعتباری خرد بر توسعه اشتغال در جامعه روستایی رزن و فامنین در استان همدان، نشان داد که ایجاد صندوق باعث توانمندسازی اقتصادی از طریق ایجاد فرصت‌های اشتغال در منطقه می‌شود و همچنین با عضویت روستاییان در صندوق مشارکت آنان در فعالیت‌های اقتصادی بیشتر می‌شود و در پی آن پیشرفت و آبادانی برای روستا در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی و اقتصاد اجتماعی، تولید و اشتغال سازگار با محیط زیست را به دنبال دارد. همچنین براساس تحلیل نگرش افراد، در کاهش مهاجرت‌ها و تقویت انگیزه ماندگاری خانواده‌ها مؤثر است. نتایج آزمون تی تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد، شاخص‌های بررسی شده در مقدار معناداری کمتر از ۰/۰۵ قرار دارند. بررسی اختلاف میانگین گویای این است که معناداری مثبت و بیشتر از حد متوسط است و همه شاخص‌ها در وضعیت مطلوب قرار دارند؛ پس فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه بین ایجاد صندوق اعتباری خرد با پیشرفت اقتصادی رابطه معنادار وجود دارد، تأیید می‌شود. بررسی رابطه بین ایجاد صندوق اعتباری خرد با متغیرهای مطالعه‌شده براساس ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد، بیشترین همبستگی به گسترش کسب‌وکار در روستا با ضریب ۰/۵۲۱ و توانایی ایجاد کار با ضریب ۰/۴۵۴ و کمترین همبستگی به کاهش بیکاری فصلی سرپرست خانوار با ضریب ۰/۱۸۵ و بهبود مشاغل قبلی با ضریب ۰/۲۲۹ مربوط است. طبق نتیجه آزمون رگرسیون چندمتغیره، شاخص گسترش کسب‌وکار در روستا با بتای ۰/۳۰۰، توانایی ایجاد کار با بتای ۰/۲۶۴ و خوداشتغالی روستاییان با بتای ۰/۲۳۷ بهترین متغیرهای تأثیرگذار بر ایجاد صندوق هستند و مطالعات میدانی نیز نشان می‌دهد، در روستاهایی که صندوق ایجادشده مشاغل خانگی گسترش پیدا کرده و کارگاه‌های کوچک ایجاد شده است، این امر در مجموع باعث بهبود اشتغالی در منطقه شده است. دورنمای تداوم و گسترش این

طرح‌ها در آینده با توجه به علاقه مردم به مشارکت، امیدبخش به نظر می‌رسد. نتایج این پژوهش با یافته‌های پژوهش‌های جیا و همکاران (۲۰۱۳)، براهن و لائو (۲۰۰۹)، اهلین و جیانگ (۲۰۰۸)، قنبری و نوری (۱۳۹۶) و حسین‌زاده و نصرتی (۱۳۹۳) همسوست؛ چراکه در این پژوهش‌ها تأثیر مثبت اعتبارات خرد بر بهبود وضعیت اشتغال، اقتصاد، درآمد و توانمندسازی افراد نشان داده شده است. براساس یافته‌های پژوهش حاضر، با توجه به نگرش روستاییان منطقه مورد مطالعه و علاقه‌مندی آنان به ایجاد صندوق اعتباری خرد، ایجاد این صندوق‌ها می‌تواند نویدبخش سوق دادن نسبی و تدریجی به سمت رونق طرح‌های اشتغال‌زایی و رونق اقتصادی در آینده باشد.

براساس نتایج پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- برگزاری برنامه‌های آموزشی لازم در زمینه توانمندسازی روستاییان در بعد اقتصادی و ایجاد کسب‌وکارهای کوچک و متوسط توسط کارشناسان صندوق؛
- لزوم توجه به آموزش و مهارت آموزی در این شهرستان؛
- افزایش میزان اعتبارات پرداختی به روستاییان؛
- تشویق شیوه فعالیت این صندوق‌ها مبتنی بر روابط غیررسمی در چارچوب قواعد تا همه مردم بتوانند از وام استفاده کنند؛
- تشویق روستاییان به کار گروهی در قالب تعاونی برای اینکه بتوانند با مشارکت یکدیگر کسب‌وکاری را راه‌اندازی کنند و از این طریق به سمت فرصت‌های شغلی پایدار حرکت کنند؛
- راه‌اندازی کسب‌وکارهای متناسب با محیط‌زیست و امکانات روستا؛
- نظارت دقیق و مستمر پس از اعطای وام به‌منظور جلوگیری از انحراف احتمالی اعتبارات از مسیر اصلی خود.

کتابنامه

۱. امینی فسخودی، ع.، و زاهدی، ط. (۱۳۹۵). ارزیابی تأثیرات کشت و پرورش گل محمدی در جامعه روستایی لاله زار کرمان. نشریه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۰(۵۵)، ۲۸-۱.

۲. جمینی، د.، تقدیسی، ا.، و جمشیدی، ع. (۱۳۹۳). شناسایی راهبردهای توسعه اشتغال در مناطق روستایی با استفاده از مدل SWOT (مطالعه موردی: دهستان بدر شهرستان روانسر). فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، ۱(۴)، ۱۳۳-۱۴۹.
۳. حسین‌زاده، ه.، و نصرتی، ر. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر طرح توسعه بنگاه‌های کوچک و زودبازده بر ایجاد اشتغال در استان‌های منتخب کشور. فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی، ۲(۷)، ۹۱-۱۰۸.
۴. حسینی، ع. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل مؤثر بر افزایش درآمد و اشتغال روستاییان در استان گیلان. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳(۷)، ۱۹-۳۴.
۵. رحمانی فضلی، ع.، و کاویانی، ی. (۱۳۸۸). ارزیابی عملکرد بانک کشاورزی در واگذاری اعتبارات خرد روستایی. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۱(۱۴)، ۱۴۳-۱۲۵.
۶. شاهرخی ساردو، ص.، و کرمی، آ. (۱۳۹۵). تحلیل پیش برندهای مشارکت و تأثیر آنها بر عملکرد اقتصادی صندوق اعتبارات خرد زنان روستایی (مورد مطالعه: بخش مرکزی شهرستان جیرفت). مطالعات روانشناختی - اجتماعی زنان، ۱۴(۳)، ۱۸۵-۲۱۲.
۷. شهابی، س.، صالحی، ا.، و سیف‌الهی، م. (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر میزان موفقیت صنایع روستایی در اشتغال‌زایی (مطالعه موردی: استان اصفهان). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۴(۹)، ۲۹-۴۰.
۸. طالبی، م.، و زارع، س. (۱۳۹۰). ارائه الگوی بومی برای تأمین مالی خرد در ایران با مطالعه تطبیقی گرامین بانک بنگلادش و طرح‌های تأمین مالی خرد روستایی اجرا شده. مطالعات کمی در مدیریت، ۲(۲)، ۶۳-۹۶.
۹. عزیزپور، ف.، و خداکرمی، ز. (۱۳۹۴). اثرات اجتماعی-اقتصادی اعتبارات خرد کشاورزی در نواحی روستایی (مورد: دهستان کرفس). فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۴(۳)، ۵۷-۶۹.
۱۰. عنابستانی، ع.، صادقلو، ط.، و مرادی، ک. (۱۳۹۷). تحلیل نقش مدیریت پروژه‌های کارآفرینانه در توانمندسازی زنان روستایی (مورد: اعضای نظام صنفی کشاورزی شهرستان محلات). فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۷(۱)، ۲۰۳-۲۱۹.
۱۱. عنابستانی، ع.، و حسینی کهنوج، ر. (۱۳۹۷). تحلیل پیشران‌های کلیدی مؤثر بر اشتغال‌زایی فعالیت‌های کشت و صنعت در مناطق روستایی شهرستان جیرفت. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۷(۲۶)، ۳۷-۵۸.

۱۲. فرجی سبکبار، ح. (۱۳۹۲). تحلیل اختلافات فضایی فعالیت (اشتغال و بیکاری) در نواحی روستایی ایران. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۲(۶)، ۳-۲۴.
۱۳. قدیری معصوم، م.، و احمدی، ا. (۱۳۹۴). سازه‌های مؤثر بر موفقیت صندوق‌های اعتبارات خرد در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی شهرستان فیروزکوه. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۷(۴)، ۷۷۲-۷۵۹.
۱۴. قنبری، ی.، و نوری، ر. (۱۳۹۶). ارزیابی تأثیر اعتبارات خرد کمیته امداد بر ماندگاری جمعیت در نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان خمین). *فصلنامه پژوهشنامه اقتصادی*، ۱۷(۶۵)، ۱۷۷-۱۹۸.
۱۵. کرمی، م.، آگهی، ح.، و صالحی، ل. (۱۳۹۸). تأثیر اعتبارات بانک کشاورزی بر کیفیت زندگی روستاییان شهرستان زنجان: یک تحلیل کیفی. *مجله پژوهش‌های روستایی*، ۱۰(۴)، ۶۱۴-۶۳۳.
۱۶. گزارش تحلیل مهارتی نیروی کار مبتنی بر دینامیک اشتغال استان همدان. (۱۳۹۷). تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال.
۱۷. مقدس فریمانی، ش.، رجب بیگی، م.، احمدی، ا.، و آذر میرحمود، م. (۱۳۸۶). گرایش روستاییان به صندوق‌های اعتباری روستایی. *ششمین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران*، تهران.
۱۸. ننگین، و. (۱۳۸۴). نقش تأمین مالی خرد در کاهش فقر. *فصلنامه تأمین اجتماعی*، ۷(۲)، ۵۸-۴۱.
19. Ahlin, Ch., & Jiang, N. (2008). Can micro-credit bring development? *Journal of Development Economics*, 86(1), 1-21.
20. Al-Shami, S. S. A., Razali, R. M., & Rashid, N. (2018). The effect of microcredit on women empowerment in welfare and decisions making in Malaysia. *Social Indicators Research*, 137, 1073-1090.
21. Bushra, A., & Wajiha, N. (2015). Assessing the socio-economic determinants of women empowerment in Pakistan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 177, 3-8.
22. Badri Othman, M. (2015). Role of women in achieving shared prosperity: An impact study of Islamic microfinance in Malaysia. *Procedia -Social and Behavioral Sciences*, 211, 1043-1048.
23. Bruhn, M., & Love, I. (2009). The economic impact of bank and unbanked (Evidence from Mexico). *World Bank Policy Research Working Paper No. 4981*. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1428628
24. Che Mat, S. H., Abdul Jalil, A. Z., & Harun. M. (2012). Does non-farm income improve the poverty and income inequality among agricultural household in rural Kedah? *International Conference on Applied Economics*, 1, 269-275.

25. Douglas, P. (2003). Financial services for the rural poor: Helping to improve Donor effectiveness in microfinance. *Donor Brief*, (15), 1-2.
26. Gautam, Y., & Andersen, P. (2016). Rural livelihood diversification and household wellbeing: Insights from Humla, Nepal, *Journal of Rural Studies*, 44, 149-239.
27. Imai, K. S., Gaiha, R., & Thapa, G. (2015). Does non-farm sector employment reduce rural poverty and vulnerability? Evidence from Vietnam and India. *Journal of Asian Economics*, 36, 47-61.
28. International Labour Organization (ILO). (2004). *An employment agenda for chine Geneva*. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_114353
29. JIA, X., Xiang, C., & Huang, J. (2013). Microfinance, self-employment, and entrepreneurs in less developed areas of rural China. *China Economic Review*, 27, 94-103.
30. Levier, M. (2002). *Women and microcredit in Vietnam*. Anthropology Department, Retrieved from <http://www.sciencedirect.com>
31. Li, X., Gan, C., & Hu, B. (2011). *The welfare impact of microcredit on rural households in China*. *The Journal of Socio-Economics*, 40, 404-411.
32. Mastromatteo, G., & Flaviano Russo, F. (2017). Inequality and Charity. *World Development*, 96, 136-144.
33. Nawaz, F. (2009). *Critical factors of women entrepreneurship development in rural Bangladesh*. U. S. A: Bangladesh Development Research Center (BDRC).
34. Piramoon, L., & Rezaei-Moghaddam, K. (2014). Investigating the economic and environmental effects of tourism on rural areas in Iran. *Journal of Middle East Applied Science and Technology (JMEAST)*, (21), 712-715.
35. Rizov, M. (2005). Rural development under the European CAP: The role of diversity. *Social Science Journal*, 42(4), 621-628.
36. Roomi, M. A., & Parrott, G. (2008). Barriers to development and progression of women entrepreneurs in Pakistan. *The Journal of Entrepreneurship*, 17(1), 59-72.
37. Salwa, A. H. F., Azahari, A. M., & Tamkin, B. J. (2013). Success factors of successful microcredit entrepreneurs: Empirical evidence from Malaysia. *International Journal of Business and Social Science*, 4(5), 153-159.
38. Sathiabama, K. (2010). *Rural women empowerment and entrepreneurship development*. Retrieved from <https://www.findevgateway.org/sites/default/files/publications/files/mfg-en-paper-rural-women-empowerment-and-entrepreneurship-development-apr-2010.pdf>
39. Tarak, N., Varuna, A., & Sudarshan, M. (2021). Effectiveness of microcredit in employment generation and livelihood transformation of tribal women entrepreneurs: Evidence from Pmmy. *Journal of Entrepreneurship*, 22(3), 89-118.

40. Zhou, Y., & Liu, Y. (2019). The geography of poverty: Review and research prospects. *Journal of Rural Studies*, 93, 408-416.
41. Santos, P., & Barrett, C. B. (2010). Identity, interest and information search in a dynamic rural economy. *World Development*, 38(12), 1788–1796.

